

**«მღვრადი განვითარების», «მღვრადობის»
არსი და მნიშვნელობა**

ქეთევან მუმლაძე
სტუ დოქტორანტი

ისტორიულად მღვრადი განვითარების თეორიის „დღის შუქზე გამოსასვლელად“ მომზადების პირველ ეტაპად იქცა ბიოსფეროს განვითარების ვ.ი. ვერნადსკის შრომები, რამაც ის კაცობრიობის განვითარების პლანეტარული ასპექტების განხილვისა და კაცობრიობის არსებობის საშუალების ცვლილებების აუცილებლობის აღიარებამდე მიიყვანა. „ისტორიული პროცესი ჩვენს თვალწინ ძირეულად იცვლება. პირველად კაცობრიობის ისტორიაში, ხალხის, ცალკე თითოეულის ინტერესები და პიროვნების თავისუფალი აზრი, რომლებიც განსაზღვრავენ კაცობრიობის არსებობას, სამართლიანობაზე მისი წარმოდგენის საზომი ხდება. მთელი კაცობრიობა, ერთად აღებული, ძლიერ ძალად ყალიბდება. ადამიანების წინაშე დგება საკითხი თავისუფლად მოაზროვნე კაცობრიობის ერთიანი ინტერესების გათვალისწინებით ბიოსფეროს გარდაქმნის შესახებ. სწორედ ბიოსფეროს ეს ახალი მდგომარეობა, რომელსაც ჩვენ შეუქმნევლად ეუახლოვდებით, წარმოადგენს „ნოსფეროს“.

ვ.ი. ვერნადსკის დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მას არსობრივად შემოაქვს კავშირის – „ადამიანი-ბუნება“ – ანალიზის დროს ახალი საზომი „კაცობრიობა, როგორც ერთი მთლიანი“. მას სოციალური ანალიზი გლობალურ სიბრტყეში გადააქვს. ნოსფეროს სისტემის ცენტრში, რომელიც მსოფლიოს სოციალურად ეფექტური ათვისებისკენაა მოწოდებული, იმყოფება ადამიანი, ფასეულობების თავისი აბსტრაქტულ-ჰუმანური სისტემით, რომელიც მიუკერძოებლად აჩვენებს სოციალურ ფაქტებს ათასწლეულების მანძილზე.

ამ გაგების შინაარსის ახსნისას ვერნადსკი ხაზს უსვამდა, რომ „ნოსფერო ჩვენს პლანეტაზე ახალი გეოლოგიური მოვლენაა. მასში ადამიანი პირველად იქცევა მსხვილ გეოლოგიურ ძალად. მას შეუძლია და უნდა გარდაქმნას თავისი შრომითა და აზროვნებით საკუთარი ცხოვრების სფერო, ძირეულად უნდა შეცვალოს იმასთან შედარებით, რაც მანამდე იყო. მის წინაშე სულ უფრო და უფრო მეტი შემოქმედებითი შესაძლებლობები იხსნება“. ვერნადსკიმ საფუძველი დაუდო

მდგრადი განვითარების როგორც ნოოსფეროზე სწავლების შესახებ კონცეპტუალურ საფუძვლებს.

მდგრადი განვითარების კონცეფციისადმი სერიოზულ მიახლოებას წარმოადგენდა რომის კლუბის შრომებში განხილული ზრდის დინამიური კონცეფცია, ორგანული ზრდის კონცეფცია, დინამიური წონასწორობის კონცეფცია. ყველა ამ მიდგომას საერთო აქვთ – გლობალური ეკონომიკური სისტემის ცოცხალ ორგანიზმთან შეპირისპირება, რაც განსაკუთრებით ნათლად ვლინდება ორგანული ზრდის კონცეფციაში. რაოდენობრივი ზრდა ცოცხალი ორგანიზმების ან ბიოლოგიური სისტემების ევოლუციაში არანაირ როლს არ ასრულებს. ამაში მთავარი ადგილი უკავია სასიცოცხლო ძალასა და გადარჩენის უნარს, ანუ გარემო პირობებთან ზარისხობრივ სრულყოფასა და შეგუებას. ორგანულ ზრდას მივყავართ დინამიურ წონასწორობასთან იმიტომ, რომ ცოცხალი, მომწიფებული ორგანიზმი მუდმივ განახლებას განიცდის.

მდგრადი განვითარების კონცეფცია ფორმულირებული იყო გაეროს კონფერენციაზე გარემოს პირობებისა და განვითარების შესახებ 1992 წელს რიო-დე-ჟანეიროში. თავდაპირველად ეს კონცეფცია ორიენტირებული იყო კაცობრიობის გადარჩენის გლობალური პრობლემების გადაწყვეტაზე ბუნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის ფონზე.

თვით ტერმინის „მდგრადი განვითარება“ ისტორია ფაქტიურად დაიწყო გარემოსთან დაკავშირებული გაეროს კონფერენციის დეკლარაციიდან (სტოკჰოლმი, 1972), აგრეთვე, რომის კლუბის შრომებიდან, როცა ცხადად იყო გაცნობიერებული და აღნიშნული სოციო-ბუნებრივ სისტემებზე ზემოქმედების პრობლემა. შედეგად გაეროსთან არსებული გარემოს დაცვისა და განვითარების შესახებ შექმნილმა საერთაშორისო კომისიამ მიზნად დაისახა შესაბამისი პროგრამის ჩამოყალიბება, რომლის სახელწოდებად შემოთავაზებული იყო „მდგრადი განვითარების“ გაგება, რომელიც როგორც ტერმინი დაფიქსირდა რიო-დე-ჟანეიროში გაეროს აღნიშნულ კონფერენციაზე. შემდგომში ეს ტერმინი, რომელიც თავიდან ორიენტირებული იყო სოციო-ბუნებრივი ეკოეოლოგიის კომპლექსურ პრობლემატიკაზე უკვე სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონტექსტში გამოიყენებოდა.

„მდგრადი განვითარების“ არსის ზოგადად აღიარებული განმარტება არ არსებობს. მაგრამ სხვადასხვა დასახელება განპირობებულია იმით, რომ განსახილველი პრობლემა არასაკმარისადაა განსაზღვრული, რად-

ცხრილი 1. მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე ტერმინ „sustainable development“-ის ოფიციალურად მიღებული თარგმანები¹

ენა	ორიგინალ-ტერმინის ოფიციალურად მიღებული თარგმანი	რუსულ ენაზე სიტყვა-სიტყვით ნათარგმნი
ფრანგული	Development durable	ხანგრძლივი განვითარება
იტალიური	Sviluppo sostenibile	მხარდასაჭერი განვითარება
გერმანული	Nachhaltige Entwicklung	განგრძობადი განვითარება
შვედური	En stadig utedeckling	მდგრადი განვითარება
ნორვეგიული	En holdbar utvikling	მყარი განვითარება
იაპონური	Jizoki-teken kaihatsu	გახანგრძლივებული განვითარება

გან რა დეფინიციაც არ უნდა დააფიქსირონ, საგანს ყველა თავისებურად მოიხსენიებს. საქმე კიდევ საკითხის შინაარსისადმი, მისი მოცულობისადმი სხვადასხვაგვარ მიდგომაშია.

სხვადასხვა ქვეყანაში ამ ტერმინმა სხვადასხვა ფორმულირება მიიღო (ცხრილი 1.).

ქართულ ენაზე ტერმინი-ორიგინალი „sustainable development“ ითარგმნა როგორც „მდგრადი განვითარება“, თუმცა ამ სიტყვას სხვა მნიშვნელობები აქვს „თვითგამაგრებული“, „ხანგრძლივი, უწყვეტი“, „გამაგრებული“, „დაცული“. ოფიციალურ დოკუმენტებში, სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ლიტერატურაში ეს ტერმინი სწორედ ამ სახით გამოიყენება.

ხშირად „მდგრადი განვითარების“ შესახებ დისკუსიები სიტყვებზე დავაში გამოიხატება და მართლაც, მდგრადი არაადეკვატურად ასახავს არსს. კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ სიტყვები „მდგრადი“ და „განვითარება“ ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, რომ განვითარება მდგრადი ვერ იქნება, რაიმეზე უარი უნდა ითქვას: ან განვითარებაზე, ან მდგრადზე.

მდგრადი განვითარების ანალიზისათვის პირველ რიგში აუცილებელი

1 იხ.: ვ. ვ. ოლენიევის ინფორმაცია სტატიაში „გლობალისტთა XXI საუკუნის მიჯნაზე“.

ლია „მდგრადი განვითარების“ შინაარსისა და შინაგანი არსის გახსნა.

ყოფითი გაგების მდგრადობა ნიშნავს, რომ ობიექტი უძრავია, რხევებს არ ექვემდებარება, მუდმივია, სტაბილურია და ა.შ. მაგ.: ასეთი დამოკიდებულებით გაგება „მდგრადი“ და „სტაბილური“ ყოფით ცნობიერებაში მხოლოდ სტილისტური ნიუანსებით განსხვავდება. მაგრამ აქ ძალიან მნიშვნელოვანია მივხვდეთ, რომ: მდგრადობა, სტაბილურობა, სულაც არ არის გახვედრის, უძრავობის სინონიმები. უძრავი, უსიცოცხლო სისტემები, რასაკვირველია, მდგრადები და სტაბილურები არიან სანამ არ გაცვდებიან, არ გატყდებიან, არ დაირღვევიან. მაგრამ გაცილებით რთული სისტემები – ბიოლოგიური, სოციალური და ზოგი საინჟინრო – თავიანთ არსებობას სწორედ ხარისხობრივი გადასვლების ხარჯზე უზრუნველყოფენ, რაც ადაპტაციისა და განვითარების საფუძველია. ეს – დინამიკური მდგრადობა და დინამიკური სტაბილურობაა.

დღეისათვის „მდგრადი განვითარების“ 50-ზე მეტი განმარტება არსებობს და მათი რაოდენობა იზრდება. ეს ასახავს როგორც თვითონ მისი გაგების სირთულეს, რაც მოიცავს კაცობრიობის სოციალურ, ეკონომიკურ და ეკოლოგიურ ასპექტებს. აგრეთვე საზოგადოების სხვადასხვა ფენის შეხედულების – მეცნიერული, სამეცნიერო, პოლიტიკური წრეების შეუთანხმებლობას.

პირველი და შედარებით ხშირად ციტირებადი შინაარსი ტერმინისა „მდგრადი განვითარება“ – ეს არის ისეთი განვითარება, რომელიც თანამედროვეობის მოთხოვნებს აკმაყოფილებს, მაგრამ საშიშროების ქვეშ არ აყენებს მომავალი თაობების უნარს საკუთარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა. ის ორ ძირითად განსაზღვრებას მოიცავს:

მოთხოვნილებების გაგება, კერძოდ, მოთხოვნილებების, რომლებიც აუცილებელია მოსახლეობის უღატაკესი ფენების არსებობისათვის, რაც პირველხარისხოვანი პრიორიტეტის საგანი უნდა იყოს.

შეზღუდვების გაგება, რომლებიც განპირობებულია საზოგადოების ტექნოლოგიისა და ორგანიზაციის მდგომარეობით, რაც თან ერთვის გარემოს უნარს დააკმაყოფილოს ამჟამინდელი და სამომავლო მოთხოვნილებები.“

მდგრადი განვითარება – გაეროს განმარტებებით – არის საზოგადოების განვითარება, რომელიც საშუალებას იძლევა ახლანდელი თაობების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა ისე, რომ არ დააზარალოს ის შესაძლებლობები, რასაც მომავალ თაობებს მათი საკუთარი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად შემკვიდრებით დაუტოვებს.

1990 წელს დაარსებული მდგრადი განვითარების საერთაშორისო ინსტიტუტი (ვინიპეგი, კანადა), აღნიშნულ ტერმინს შემდეგნაირად განმარტავს: „მდგრადი განვითარება ნიშნავს გარემოს გაერთიანებას, ეკონომიკურ ეფექტურობას და ხალხთა კეთილდღეობას“.

რიო-დე-ჟანეიროში გაეროს მიერ ჩატარებული კონფერენციის „XXI საუკუნის დღის წესრიგი“ ავტორთა პოზიციიდან მდგრადი განვითარება – ეს არის დაბალანსებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, რაც ხორციელდება გარემოს დაცვის და რაციონალური ბუნებათსარგებლობის პოზიციიდან და ითვალისწინებს არა მარტო თანამედროვე, არამედ, მომავალი თაობების სასიცოცხლო ინტერესებს.

გაეროს რიო-დე-ჟანეიროს კონფერენციის რეალიზაციის შესასრულებლად შექმნილმა დედამიწის საბჭომ (სან-ხოსე, კოსტა-რიკა), მისი ჩატარებისთანავე, ამ კონფერენციის გენერალური მდივნის მორის სტრონგის მეთაურობით დედამიწის საბჭოს შემდეგი ფორმულა მოგვცა: მდგრადობა – მარტივი კონცეფციაა: „ჩვენი ეკოლოგიური შესაძლებლობების ჩარჩოებში სამართლიანი ცხოვრება“. ტერმინის შინაარსში ორი იმპერატივია გამოყოფილი: ეკოლოგიური მდგრადობის იმპერატივი და სოციალურ-ეკონომიკური მდგრადობის იმპერატივი. ეკოლოგიური მდგრადობის იმპერატივი – ჩვენი შესაძლებლობების ფარგლებში ცხოვრება: ადამიანის მოთხოვნები ბუნებისადმი აღემატება მის შესაძლებლობებს, კაცობრიობამ ბუნებრივი რესურსების მოხმარება უნდა შეამციროს საკუთარი მოთხოვნილებებისა და ნარჩენების წარმოების შეზღუდვით. სოციალურ-ეკონომიკურ მდგრადობის იმპერატივი – სამართლიანობის მიხედვით ცხოვრება: თაობებს შიგნით უდიდესი სოციალური და ეკონომიკური უთანასწორობით წარმოქმნილი და მათ შორის არსებული დამანგრეველი კონფლიქტების შესუსტება, ეკონომიკური შესაძლებლობების მიხედვით ცხოვრება.

იუნესკოს ერთ-ერთ მოხსენებაში მდგრადი განვითარების ამოცანები შემდეგნაირად ხასიათდება:

- ეკონომიკური ზრდის ამაღლება;
 - გარემოს დაცვა მდგრადი ბუნებრივი ეკოსისტემების აღდგენის თვალსაზრისით;
 - სოციალური თანასწორობის მიღწევა.
- ტერმინის გაშიფრვასთან დაკავშირებით შემდეგი აქცენტები კეთდება:

„ტერმინი „მდგრადი განვითარება“ ნიშნავს განვითარების თვითუზრუნველყოფას, სხვა სიტყვებით – განვითარება, რომელიც საკუთარ თავს თვითონ აძლევს იმპულსს, სტიმულს შემდგომი წინსვლისათვის“ და შემდეგ: „განვითარება, სამართლიანობა და ჯანსაღი გარემო ადამიანის უკეთეს მომავალზე ოცნებას გამოხატავს. მდგრადი განვითარება ამ ოცნების განხორციელებას შესაძლებელს ხდის სწორად გაკეთებული არჩევანისა და სწორი პოლიტიკის საშუალებით – ეკონომიკური, ბუნების დაცვის და სოციალური მიზნების ინტეგრაციისადმი სწრაფვით“. გამომდინარე იქიდან, რომ „ყოველი მომდევნო დღე წინამორბედზე უკეთესი უნდა იყოს“, იუნესკო, როგორც გაეროს ერთ-ერთი სტრუქტურა საუბრობს იმის შესახებ, რომ ზემოთ აღნიშნული სამი ამოცანის გადაწყვეტისას „მდგრადი განვითარება კაცობრიობის მიერ წარმატების მიღწევისადმი მიისწრაფვის“.

მსოფლიო ბანკის ფორმულირებაში – მდგრადი განვითარება – კაცობრიობის შესაძლებლობების შენარჩუნებისა და გამრავლების ინტერესებიდან გამომდინარე საზოგადოების ერთობლივი (საერთო) კაპიტალის მართვაა.

მსოფლიო ლიტერატურაში გაჩნდა ათეულობით განსაზღვრება ტერმინისა „მდგრადი განვითარება“. მდგრადი განვითარების შესახებ მთელი რიგი მეცნიერების მიერ ფორმულირებული განმარტებები არსებობს. მათი ანალიზის შედეგად შესაძლებელია გაკეთდეს ფორმულირება, რომ მდგრადი განვითარების ქვეშ გულისხმობენ განვითარებას, რომელიც წარმოშობს ეკონომიკურ ზრდას, სამართლიანად ანაწილებს მის შედეგებს, აღადგენს გარემოს უფრო მეტად, ვიდრე მას ანგრევს, ადამიანთა შესაძლებლობებს ზრდის და არ ალატაკებს მათ.

მდგრადი განვითარება – ეს არის გარემოს დაცვის სისტემის განვითარება უწყვეტობის მაღალი პოტენციალით, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური შეზღუდვების ფარგლებში.

საზოგადოების მდგრადი განვითარების ქვეშ გულისხმობენ ისეთ განვითარებას, რომლის დროსაც დგინდება მოსახლეობის რაოდენობის მეცნიერულად დასაბუთებული ზღვარი, რაც უზრუნველყოფილია ყველა აუცილებელი ცხოველქმედებისათვის და საცხოვრებელი გარემოს ბუნებრივი აღქმის პირობებში სულიერი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

არსებობს მდგრადი განვითარების უფრო მოკლე განმარტებები:

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

- განვითარება, რომელიც მომავალ თაობებს დამატებით ზარჯებს არ აკისრებს;
- განვითარება, რომელიც თაობათა შორის გარე ეფექტების მინიმიზირებას ახდენს;
- განვითარება, რომლის დროსაც კაცობრიობისათვის აუცილებელია ბუნებრივი კაპიტალის მხოლოდ პროცენტზე ცხოვრება ისე, რომ თვით კაპიტალს არ შეეხოს.

XX საუკუნის პრობლემათა შესწავლისას ცხადი გახდა, რომ ჩვენს პლანეტაზე სიცოცხლე, სისტემების „ადამიანი-საზოგადოება-ბუნება“ სწორხაზოვანი ურთიერთობების ურთულესი ხასიათი ითხოვს კომპლექსურ ანალიზს და სხვადასხვა სპეციალიზაციის მეცნიერთა ძალისხმევის შეერთებას.

მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევა დიდად იქნება დამოკიდებული ეკონომიკური განვითარების ხასიათზე. რომ სწორედ ეკონომიკაში, ერთი მხრივ, იქმნება საზოგადოების ცხოველქმედების მატერიალური საფუძვლები, ფორმირდება სოციალური განვითარების ბაზისური ურთიერთობები, მეორე მხრივ – საფუძველი ეყრება ბიოსფეროს ანთროპოგენურ პარამეტრებს.

იმაზე, თუ როგორ მოხდება ეკონომიკის განვითარება და რამდენად დაცული იქნება ბიოსფეროს საყოფაცხოვრებო მოცულობის საზღვრები, დამოკიდებული იქნება გავა თუ არა საზოგადოება მდგრადი განვითარების გზაზე.